

УДК 338.2:330.342
Х78

Переклад з англійської: *В'ячеслав Бродовий*

Науковий редактор: *Сергій Рачинський*

Хоппе Г.-Г.

Х78 Теорія соціалізму і капіталізму / Ганс-Герман Хоппе ; пер. з англ. В. Бродового. – Київ : ТОВ «Велл Букс» | «Well Books» LLC ; Free Economy Institute | Інститут вільної економіки, 2024. – 256 с.

ISBN 978-617-8264-10-9

Книжка відомого американського економіста австрійської школи, лібертаріанського філософа, теоретика анархо-капіталізму Ганса-Германа Хоппе, що вийшла англійською мовою 1989 року, є систематичним викладом більшості аспектів соціалістичного суспільства, де автор аналізує їхню сутність, піддає критиці та протиставляє суспільному ладу, що ґрунтується на природній теорії власності. Хоппе розрізняє соціалізм російського зразка, соціалізм соціал-демократичного зразка і соціалізм консервативного зразка. У книзі аналізуються також питання монопольного виробництва і виробництва так званих “суспільних благ”. На підставі цього аналізу автор переконливо демонструє неспроможність висновку про необхідність втручання держави у функціонування капіталістичної системи. Завдяки глибокому аналізу соціалістичної та капіталістичної систем, ця книжка Г.-Г. Хоппе, безумовно, є цінним джерелом знань, необхідних для розуміння всієї сукупності суспільних явищ, які оточують сучасну людину. Без перебільшення цю книгу можна назвати однією з найбільш впливових праць у галузі суспільних наук.

УДК 338.2:330.342

ISBN 978-617-8264-10-9

© В. Бродовий, переклад, 2024
© Free Economy Institute | Інститут вільної економіки, 2024
© ТОВ «Велл Букс» | «Well Books» LLC, 2024

ЗМІСТ

1. Вступ.....	7
2. Власність, договір, агресія, капіталізм, соціалізм	14
3. Соціалізм російського зразка	28
4. Соціалізм соціал-демократичного зразка.....	49
5. Соціалізм консервативного зразка.....	77
6. Соціалізм як соціальна інженерія та засади економічного аналізу.....	110
7. Етичне обґрунтування капіталізму і моральна безпідставність соціалізму	143
8. Соціально-психологічні засади соціалізму, або Теорія держави	166
9. Капіталістичне виробництво і проблема монополії.....	191
10. Капіталістичне виробництво і проблема суспільних благ.....	214
Вібіліографія	246

1.

ВСТУП

Це дослідження про економіку, політику, мораль за соціалізму та капіталізму є системним трактатом з політичної теорії. У ньому, міждисциплінарному за тематичним охопленням, розглядаються центральні проблеми політичної економії та політичної філософії: як організувати суспільство таким чином, щоб сприяти виробництву багатства та викоріненню бідності, і як поєднати всі його елементи заради існування справедливого соціального ладу.

Але при цьому я також постійно розглядатиму й висвітлюватиму соціальні та політичні проблеми у вужчому, більш звичному розумінні цих термінів. Насправді однією з головних цілей цього трактату є розробка і роз'яснення концептуальних і дискусійних інструментів — як економічних, так і моральних, — необхідних для аналізу і оцінки будь-якої реальної соціальної або політичної системи заради розуміння й осмислення певного процесу соціальних змін, а також для пояснення чи інтерпретації подібностей і відмінностей у соціальній структурі будь-яких двох (чи більше) різних суспільств.

Наприкінці трактату має стати зрозуміло, що лише за допомогою теорії, економічної чи моральної — яка сама по собі не є похідною від досвіду, а скоріше виходить з логічно беззаперечного твердження (це зовсім інше, ніж “довільно сформульована аксіома”) і розвивається у суто дедуктивний спосіб (можливо, на додачу до цього явним чином вводячи деякі припущення — емпіричні чи такі, які дозволяють емпіричну перевірку), — ми маємо

можливість організувати й інтерпретувати первісно хаотичний, заскладний масив незв'язаних, ізольованих фактів й висловлювань про соціальну реальність, і відтак сформулювати правдиву, послідовну, концептуальну економічну чи моральну систему. Сподіваюсь, у цій книжці буде продемонстровано, що без такої теорії політична економія та філософія є лише блуканням у темряві, продукуванням у кращому випадку довільних висновків щодо можливих причин того чи іншого ладу або ж про перевагу одного над іншим — таких висновків, коли однаково легко обстоювати не тільки їх, а й цілком протилежні висновки (тобто їх взагалі не можна обстоювати у суворому розумінні цього слова!).

Зокрема, буде розроблено теорію власності та прав власності. Буде показано, що соціалізм, який виник набагато раніше, ніж марксизм XIX століття, і не є винаходом останнього, повинен розглядатися як інституціоналізоване втручання у приватну власність або агресія проти власності та претензія на неї. На противагу цьому, капіталізм є суспільним ладом, що ґрунтується на чіткому визнанні приватної власності та неагресивних, договірних обмінах між її власниками. Звідси, як стане згодом зрозуміло з цього трактату, логічно випливає, що в такому разі повинні існувати різні типи і ступені соціалізму і капіталізму, тобто різні ступені поваги до прав приватної власності або ігнорування цих прав. Суспільства не бувають просто капіталістичними чи соціалістичними. Насправді всі суспільства є, тією чи іншою мірою, соціалістичними. (Навіть Сполучені Штати — безумовно, більш капіталістичне суспільство, ніж майже всі інші — є, як стане очевидним, напрочуд соціалістичним і поступово, з часом набуває дедалі більше соціалістичних рис).

Отже, одна з цілей цієї праці полягає в тому, щоб показати: саме від загального рівня соціалізму, тобто загального рівня втручання в права власності, який існує в певній країні, залежить її загальне багатство. Що більш соціалістичною є країна, то більш ускладнюються процеси виробництва нового і збереження старого (того, що вже існує) багатства і тим біднішою країна залиша-

ється або стає.¹ Той факт, що Сполучені Штати в цілому багатші за Західну Європу, а Західна Німеччина набагато заможніша за Східну, можна пояснити меншим ступенем соціалізму — так само як і те, що Швейцарія заможніша за Австрію, або те, що Англія, яка в XIX столітті була найбагатшою країною світу, донині опустилася на рівень, який влучно називають “країною, що недорозвивається”.

Але тут ми зосередимося не тільки на загальному впливі на багатство суспільства або лише на економічному боці проблеми.

¹ Щоб уникнути непорозуміння з самого початку: представлена тут теза полягає в тому, що загальний добробут будь-якого суспільства відносно збільшиться — за інших рівних умов, — якщо загальний ступінь соціалізму зменшиться, і навпаки. Сполучені Штати, наприклад, покращили б свій рівень життя, запровадивши більше капіталізму (тобто підняли б його вище рівня, який був би досягнутий в іншому випадку), так само як і Німеччина тощо. Деякі іншим завданням, однак, є пояснення відносного становища (в плані загального добробуту) різних суспільств у довільний момент часу, оскільки тоді, звісно, вже не обов'язково йдеться про “інші РІВНІ умови” — хоча інші умови, на додаток до існуючого рівня соціалізму, поза сумнівом, впливають на загальний добробут суспільства. Наприклад, історія минувшини певного суспільства має величезний вплив на його теперішній добробут. Кожне суспільство є багатим або бідним не лише через теперішні, а й через минулі умови — через капітал, накопичений або знищений у минулому нашими батьками і прабабками. Тому легко може статися так, що суспільство, яке в поточний момент є більш капіталістичним, буде водночас значно біднішим, ніж інше, більш соціалістичне. Такий самий, лише на перший погляд парадоксальний результат виникає тому, що суспільства можуть відрізнятися (і відрізняються) за іншими чинниками, що діяли в минулому або діють зараз і впливають на створення багатства. Наприклад, можуть існувати — і справді існують — відмінності між суспільствами в трудовій етиці та/або поширених поглядах і звичках, і вони можуть пояснювати розбіжності (або схожість) у створенні багатства в цих суспільствах, однакових або різних за рівнем соціалізму, залежно від їхнього теперішнього стану. Таким чином, найпростіший і найкращий спосіб проілюструвати справедливість тези про те, що частка соціалізму обернено-пропорційно пов'язана з багатством суспільства в будь-якому порівняльному соціальному аналізі, — це порівняти суспільства, які, за винятком відмінностей у частці наявного в них соціалізму, мають спільну історію та ідентичні соціально-психологічні характеристики їхніх народів у сучасності, або принаймні дуже схожі в цих аспектах, от як Західна і Східна Німеччина; тут прогнозований ефект дійсно проявляється найбільш виразно, про що йтиметься далі.

Щонайменше, аналізуючи різні типи соціалізму, для яких існують реальні історичні приклади (їх часто не називають соціалізмом, а дають більш привабливі назви²), важливо пояснити, чому і яким чином *кожне* втручання будь-де, велике чи мале, справляє свій руйнівний вплив на суспільний устрій, але цього теоретично не підготовлений спостерігач, засліплений безпосередніми “позитивними” ефектами конкретного втручання, може і не помітити. Проте цей негативний ефект все ж таки існує, і він з деяким запізненням спричинить проблеми в іншому місці соціального організму — більш численні або серйозні, ніж ті, які від початку були зумовлені початковим актом втручання. Так, наприклад, добре помітні позитивні ефекти соціалістичної політики, як-от “дешеві продукти харчування”, “низька квартплата”, “безкоштовне” те або те — це не просто позитивні речі, що висять у повітрі й не пов’язані з усім іншим, а радше явища, за які доводиться платити: меншою кількістю і нижчою якістю їжі, нестачею житла, занепадом і міськими нетрями, чергами і корупцією, а далі — нижчим рівнем життя, зменшенням накопичення капіталу і/або збільшенням його споживання. І набагато менш помітний, але майже завжди “позитивно” згадуваний факт — більша солідарність між людьми, більша цінність таких сфер, як сім’я, родичі чи друзі, наприклад, між східними німцями порівняно з їхніми більш “індивідуалістичними”, егоїстичними західнонімецькими сусідами — знову ж таки не є простим, ізольованим, непідвладним аналізу фактом. Такі почуття є результатом суспільного устрою з постійним дефіцитом і постійно придушуваними можливостями покращити своє становище власними силами. У Східній Німеччині, щоб виконати найпростіші рутинні завдання — такі як ремонт будинку, який в інших країнах вимагає не більше, ніж телефонного дзвінка, — необхідно більше покладатися на “особисті” зв’язки (порівняно з безособовими діловими відносинами); а там, де “публічне” життя

² Так склалося, що “соціалізм” у Сполучених Штатах називається “лібералізмом”, і соціаліст або соціал-демократ, який вважає себе “лібералом”, загалом не терпить, коли його називають “соціалістом”.

перебуває під постійним наглядом “суспільства”, люди змушені усамітнюватися в своїх приватних справах.

Доволі детально ми проаналізували конкретні руйнівні наслідки, породжені такими причинами: (1) традиційною марксистською політикою націоналізації або соціалізації засобів виробництва, або, точніше, експропріації засобів виробництва у приватних власників; (2) ревізійністською, соціал-демократичною політикою егалітарного перерозподілу доходів; (3) консервативною за задумом політикою, яка намагається зберегти статус-кво за допомогою економічних та поведінкових регуляційних норм і контролю над цінами; і (4) технократичною системою прагматичного покрокового соціально-економічного інжинірингу та інтервенціонізму.

Ці типи політики, які ми аналізуватимемо по черзі, не є цілком однорідними і взаємовиключними. Кожен з них може бути реалізований різною мірою; існують різні способи дій в рамках кожної з цих категорій політики, а різні політичні схеми можуть комбінуватися. Насправді кожне конкретне суспільство є сумішшю всіх цих категорій, оскільки воно є результатом дії різних політичних сил, які в різні часи мали різну силу та вплив. Причиною для їх окремого аналізу (окрім очевидного — що не всі проблеми можна обговорити одночасно) є те, що вони являють собою політичні схеми, пов’язані з чітко вираженими соціальними групами, рухами, партіями тощо, а також те, що кожна політична схема впливає на загальний добробут дещо по-своєму.

І соціалізм у жодному разі не аналізуватиметься винятково з економічної точки зору. Звісно, соціалізм — особливо його марксистський або так званий “науковий” різновид — завжди претендував на те, що він є економічно вищим етапом організації суспільства (окрім всіх інших буцімто притаманних йому переваг) порівняно з так званою капіталістичною “анархією виробництва”.³ Але соціалізм не розчаровує негайно, щойно людям показати,

³ Згадайте неодноразові заяви на початку радянсько-російського комунізму, аж до часів Хрущова, про те, як вони економічно доженуть і переженуть капіталістичний світ!